

FUNKCIJA POLITIČKOG MITA. O KORISTI MITSKOG ZA DEMOKRACIJU

Tihomir Cipek

*Odsjek za hrvatsku politiku
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Pregledni rad

Primljeno: kolovoz 2012.

Sažetak U tekstu je uz pomoć analize različitih određenja mita i simboličke politike u suvremenim političkim teorijama, od Marxove, Cassirerove i Friedrichove pa sve do Edelmannove, prikazana uloga političkog mita u formiranju suvremene političke zajednice. Prikazom glavnih značajki komunitarističke teorije ukazano je na funkciju političkog mita u oblikovanju smisla te u integraciji i legitimaciji suvremenog demokratskog političkog poretka.*

Ključne riječi demokracija, politički mit, utemeljiteljski mit, konstituiranje političke zajednice, temeljne vrijednosti političke zajednice

U ovom se tekstu polazi od teze da politički mitovi imaju nezaobilaznu funkciju za formiranje političke zajednice i demokratskog političkog poretka. Uobičajeno je da se mitovi povezuju s diktaturama i političkim sustavima u kojima ključnu ulogu imaju karizmatički vođe, ali povijest jasno potvrđuje da nije moguće uspostaviti ni demokratski poredak ako nije utemeljen na nekom političkom mitu. Demokracija se naime ne može formirati ako među građanima

nije moguće oblikovati konsenzus o temeljnim vrijednostima političke zajednice, a tu zadaću izvršava utemeljiteljski mit. Ta se pretpostavka nadaže iz ključnih značajki same demokracije. Radi se o političkom poretku koji nužno proizvodi opoziciju i poziciju, jer stranačke ideologije i programi nužno međusobno konkuriraju. Termin politička partija govori nam da se radi samo o jednom dijelu neke veće cjeline. Stoga legitimacija demokratskog poretka uz racionalnu,

---

* Tekst je napisan za vrijeme studijskog boravka na *Institute for Human Science* u Beču. Zahvaljujem Zakladi Robert Bosch na stipendiji koja mi je omogućila suradnju s kolegicama i kolegama s Instituta, a njima na ugodnu druženju i kritičkim primjedbama koje su mi pomogle u radu.

interesnu dimenziju politike traži i određenu emocionalnu dimenziju. Najvažnije je da građani vjeruju da je politički poredak u kojem žive dobar ili jednostavno najmanje loš od onih koji se nude na političkom tržištu. To je moguće isključivo ako su međusobno povezani u političku zajednicu koja je utemeljena na nekim neupitnim zajedničkim vrijednostima. Radi se o tome da demokratski poredak traži uspostavljanje konsenzusa o vrijednostima na kojima se temelji. U toj potrazi za demokratskim konsenzusom upravo se politički mit može preoblikovati u zrcalo nacije, odnosno državljana, u sliku njihova samorazumijevanja. Na taj se način u okviru mitske priče mogu barem prividno sakriti suprotstavljeni interesi koji postoje u svakom društvu te naposljetku pokazati da je unatoč tome među građanima moguće postići suglasnost o temeljnim demokratskim vrijednostima. Naime ako se želi oblikovati stabilan demokratski poredak, građani moraju imati povjerenje ne samo u “tehnički” korektno funkcioniranje političkih institucija nego i u osnovne vrijednosti na kojima se poredak temelji. Radi se dakle o tome da demokratski poredak ne treba biti samo legalan, utemeljen na liberalno-demokratskim pravnim načelima i procedurama, već je isto tako izuzetno važno da ga građani smatraju legitimnim, jednom riječju: dobrim. Ravnoteža između legaliteta i legitimiteta osnova je stabilnosti svakog liberalno-demokratskog poretka.

Legitimitet se, kao što je već istaknuto, temelji na uvjerenju građana da je poredak moralno opravdan i da vodi dobru političke zajednice. Da bi se to postiglo, uz racionalne postupke i argumente, poput ekonomskih i političkih uspjeha, potrebno je osvojiti duše ljudi, uvjeriti ih da je dobar upravo onaj politički pore-

dak u kojem žive. Najbolji način da se to postigne jest da se oblikuju politički mitovi. Zbog toga nema niti jednog ustava, tog temeljnog pravnog akta svake demokracije, bez neke vrste konstitucionalnog mita. Ustav u svojoj osnovi ima konstitucionalni mit o “društvenom ugovoru”, ili “narodnom sporazumu”, ili “povijesnoj narodnoj težnji”. Već se iz te činjenice sasvim jasno vide ograničenja tumačenja svijeta politike isključivo pomoću teorije racionalnog izbora, na što danas upozoravaju i sami zagovornici te teorije (Marciano, 2011). Može se dakle zaključiti da nema niti jedne političke zajednice bez političkih mitova. Ako oni u nekom političkom poretku izostanu, nastaje problem njegove demokratske legitimacije, a sam poredak, uza sav institucionalni inženjering, nije u stanju proizvesti vlastiti demos.¹

Zadaća je političkih mitova dakle da omoguće društvenu integraciju i solidarnost unutar političke zajednice. Stoga su čak i oni politički teoretičari, poput Jürgena Habermasa, koji su zazirali od kolektivnog identiteta utemeljenog na emocijama te su zagovarali oblikovanje političke zajednice na osnovi diskurzivne racionalne rasprave naglasili da svaka politička zajednica mora posjedovati nekakav zajednički “horizont vrijednosti”. U ovom će se tekstu prikazom funkcije političkog mita nastojati obraniti teza

¹ To je između ostalog i jedan od glavnih razloga sadašnje krize Europske Unije. Naime ona nema svoj demos, pa se uvijek iznova postavlja pitanje njezina legitimiteta. Zbog toga je i najnovija ekonomska kriza Unije u osnovi politička, jer europska politika nije upostavila djelotvorne mehanizme za regulaciju financijskog kapitala. Očito je da nakon sloma ekonomije u Grčkoj treba pronaći novi oblik unutareuropske solidarnosti, a to je prvenstveno funkcija politike (Krašev, 2012).

prema kojoj se “horizont vrijednosti” ne može utemeljiti isključivo na razumu jer ljudi nisu samo racionalna, nego i emocionalna bića.² Upravo zato politički mit ima važnu ulogu u legitimaciji svakog političkog poretka. Nedvojbeno je također da je i samo načelo političke reprezentacije idealtipno i da se u razumijevanju politike ne možemo oslanjati isključivo na analizu njezinih sadržaja, nego je potrebno proučiti i načine njezina uprizorenja. Simbolička politika vrlo je važan dio političkog djelovanja. Vizualizacija politike pomoću mitova, rituala i simbola građanima omogućuje da se osjećaju pripadnicima jedinstvene političke zajednice i da razviju osjećaj međusobne pripadnosti i solidarnosti. U zapadnoeuropskoj demokratskoj tradiciji uvjet stabilnosti pravila liberalne demokracije jest prihvaćanje zajedničkih vrijednosti. Smatra se da je preduvjet za uspostavljanje demokratskog poretka neki tip temeljnog jedinstva političke zajednice, jer je demokracija politički poredak koji nužno proizvodi opoziciju i

² Na važnost emocija u demokratskom političkom poretku ukazuje Chantal Mouffe (2005: 40). U svojoj teoriji “agonističke demokracije” ona kritizira Habermasovu deliberativnu teoriju demokracije koja, prema njezinu mišljenju, nepotrebno inzistira na konsenzusu kao cilju demokracije te gaji pogrešnu vjeru u “neutralni teren racionalne rasprave”. Niti je rasprava uvijek racionalna niti je institucionalni teren uvijek neutralan, tvrdi Mouffe, te naglašava da Habermasova teorija zapravo uništava fenomen političkog, čija je bit borba. Također tvrdi da je za mirno rješavanje neizbježnog sukoba potrebno da on poprimi oblik koji ne razara političku zajednicu. Zbog toga je potrebno da građani dijele temeljne zajedničke vrijednosti. Smatram da stabilni demokratski poredak, u kojem građani prihvaćaju osnovne vrijednosti demokracije, jamči utemeljiteljski mit.

poziciju (Rodin, 2010: 247). Dakle konkurencija i konflikt neizbježan su dio svakog demokratskog poretka i njegovo bitno obilježje. Zbog toga je formiranje političke zajednice čiji pripadnici dijele ključne vrijednosti pretpostavka mirnog rješavanja političkog sukoba, dakle samog funkcioniranja demokratskih institucija. Na taj se način omogućuje da jedna strana mirno prihvati poraz na izborima, jer zna da je izgubila od sebi u osnovi bliskih ljudi, od onih s kojima dijele ključne zajedničke vrijednosti; da je poražena od svojih političkih protivnika, a ne nepomirljivih neprijatelja. Stoga svaki djelotvorni liberalno-demokratski poredak nastoji uskladiti dva načela: a) nacionalno, odnosno građansko – koje jamči solidarnost u zajednici, a oblikuje se na osnovi političkog mita, i b) liberalno – koje jamči da će građani koji se nađu u poziciji manjine biti zaštićeni.

Mit je termin koji se vrlo često rabi. Brojni su i naslovi knjiga koji čitatelje privlače isticanjem riječi mit. U svakodnevnom govoru ona se u pravilu upotrebljava da bi se osporila istinitost nekog događaja ili pojave. Često se može čuti da nešto zvuči dobro, ali da se ipak radi o mitu. U epohi moderne mit se suprotstavlja tehničkoj, racionalnoj civilizaciji, vladavini razuma. Politički mit često se smatra negativnim fenomenom koji pozivanjem na nepostojeću snagu narodne duše, heroizam i zajedništvo ruši osnovne pretpostavke demokracije. Mitovi su dakle uglavnom definirani kao pripovijetke koje se ne smatraju istinitima, ali koje unatoč tome fasciniraju javnost i odvođe je na krivi put.³ U antičko doba terminom mit označavala se lažna

³ O raznim definicijama i društvenoj funkciji mitova vidi Barner, Detken, Wesche, 2003; Flood, 1996; Speth, 2000.

priča, a suprotstavljao mu se termin logos, koji je upućivao na razum i istinu. Platon označava mit kao laž, ali istovremeno naglašava da onaj tip mita koji koristi državi jednostavno zna biti nužan. Dakle već je Platon upozorio na političku dimenziju mita, a govori i o njegovu blagotvornom djelovanju na dušu. Mit kao vrlo lijepa pripovijest zapravo, u svojoj biti, služi dobru (Platon, 2009).

Nedvojbeno je da svaki politički mit počiva na mašti i pretjerivanju u interpretaciji, a neki i na potpuno izmišljenim činjenicama, i da je stoga njegovo objašnjenje stvarnosti sporno. No to ne znači da mit ne pruža baš nikakav ključ za razumijevanje sadašnjosti, da se pomoću njega ne uvodi nekakav red među gomilom činjenica i njihovim različitim tumačenjima. Uz pedagošku politički mit ima i pokretačku funkciju. Dobro sročeni mit može pokrenuti i na političku akciju, a može služiti i kao sredstvo za "socijalizaciju duša" pomoću kojeg pojedinac postaje dio političke zajednice (Žirarde, 2000: 109). Društvenu i političku funkciju mita isticao je i filozof Ernst Cassirer koji se u knjizi *Filozofija simboličkih oblika* odlučno suprotstavio dugotrajnoj istraživačkoj tradiciji koja mit smatra potpuno iracionalnom pojavom nevažnom za realni život. Upravo suprotno, za Cassirera su mit i ritual, koje vidi kao usko povezane, važna dimenzija političke stvarnosti, i to zato što su kolektivne emocije što ih proizvode često odlučujuće u političkom životu. On definira mit kao simboličku formu pomoću koje ljudi razumiju svoj svijet (Cassirer, 1985). Iako je Max Weber proglasio doba "rašćaravanja svijeta" i konačnu pobjedu razuma, u svijetu politike u prvoj polovici 20. stoljeća dogodilo se upravo obrnuto. Radikalne totalitarne ideologije ponovo su nastojale začarati

svijet i pobjeći u razne mitove, obično one o vođi i izabranom narodu ili pak o klasi. U tim ideologijama mit se smatrao i čimbenikom revolucionarne promjene političkog i društvenog poretka. Georges Sorel vjerovao je u mit o generalnom štrajku kojim će se u potpunosti promijeniti poredak, a štrajk je proglasio ključnim sredstvom političke borbe (Sorel, 1980). Mit se također može tematizirati i kao dimenzija predočavanja svetog u profanom političkom svijetu (Dörner, 1995). No što pojedini politički mit zaista znači, može se ustanoviti tek kada se vidi na što potiče, na kakvo političko djelovanje, i tko se njime i u koje svrhe služi, te osobito kakav tip novog morala može proizvesti (Schmitt, 1994). Na tom tragu američki politolog Murray Edelman naglašava da su mitovi važno oružje političke borbe u okviru simboličke politike, koja, prema njegovu sudu, bitno određuje političke procese. Politički mit definirao je kao "uvjerenja koja dijeli velika grupa ljudi, koja se ne propituju i koja događajima i djelovanju daju određeni smisao" (Edelman, 1976: 110). Političko-aktivističku dimenziju mita, koja sadrži dramatiku junačkog juriša na neosvojive tvrđave, naglašavao je i Karl Marx. To njegovu misao razlikuje od suvremenih teorija politike, koje u potpunosti odbacuju značaj funkcije mita u oblikovanju povijesti i izjednačuju ga s mišljenjem malograđana koje uvijek nužno mistificira "svijet života" jer ga zapravo uopće ne želi promijeniti. Zbog takva se stava mit u tim liberalno-ljevičarskim teorijama javlja isključivo kao oružje desnice, kojeg se prava zapadnjačka demokracija treba bojati, i proglašava se opasnim političkim sredstvom koje u političkoj borbi treba izbjegavati po svaku cijenu jer je u konačnici potpuno nevažno. Umjesto mitova sve

će sami po sebi riješiti historijski zakoni. Za razliku od takva mišljenja Karl Marx proletersku revoluciju uspoređuje s “jurišanjem na nebo”. On jasno vidi, a zatim i ističe, važnost funkcije povijesnih sjećanja i mitova u politici. “Ljudi prave svoju vlastitu historiju” – piše Marx – “ali je oni ne prave po svojoj volji, ne pod okolnostima koje su sami izabrali, nego pod okolnostima koje su naprosto zatekli, koje su date i naslijeđene. Tradicija svih mrtvih generacija pritiskuje kao mora mozak živih. I upravo kad izgleda da su zauzeti time da sebe i stvari preokrenu, da stvore nešto čega još nije bilo, upravo u takvim epohama revolucionarne krize oni bojažljivo prizivaju u svoju službu duhove prošlosti, pozajmljuju od njih imena, bojne parole, kostime, da bi prurušeni u to prečasnno ruho i pomoću tog pozajmljenog jezika, izveli novi svjetskohistorijski prizor” (Marx, 1963: 211). Prema tumačenju njemačkog politologa Herfrieda Müncklera, Marx u svojoj analizi društvenih pretpostavki i zagovaranju revolucionarnih promjena politike i samog društveno-ekonomskog poretka jasno pokazuje da su politički mit upotrebljavali i reakcionari i revolucionari. Prema Müncklerovu mišljenju, korektna analiza Marxove teorije nedvojbeno upućuje na zaključak da Marx mit promatra vrijednosno ambivalentno te da vrlo dobro prepoznaje i naglašava važnost njegove političke funkcije (Münckler, 2009: 24-25).

Značaj fenomena političkog mita nije propustio istaknuti ni Carl Joachim Friedrich, jedan od očeva teorije totalitarizma. On je politički mit definirao kao “priču o događajima iz prošlosti koja tim događajima iz prošlosti daje posebno značenje za sadašnjost i na taj način jača autoritet onih koji obnašaju vlast u određenoj zajednici” (1963: 49). U Friedri-

chovoj političkoj teoriji mit nije u funkciji revolucije, kako je to kod Marxa, nego ima ključnu zadaću utemeljenja i izgradnje demokracije. Na tragu te ideje on naglašava važnost utemeljiteljskog mita i tvrdi: “Upitno je može li neka politička zajednica izgraditi politički poredak a da ne razvije utemeljiteljski mit. Mit omogućava ujedinjavanje dominantnih ideja u jednoj političkoj zajednici. To je problem osobito za političke poretke koji se iznova uspostavljaju” (Friedrich, 1963: 108). Uvid u osnovne teze teoretičara koji su analizirali političke mitove nedvojbeno pokazuje da svi mitovi imaju neku sakralnu dimenziju. Politički mit ne govori isključivo o osnivanju ili revolucionarnom činu kojim je neka politička zajednica spašena, nego u pravilu vrlo jasno upućuje i na strukturalne značajke političke zajednice, na njezinu kozmologiju, te istovremeno vrši tri funkcije koje su od ključne važnosti za svaki, pa tako i za demokratski politički poredak. To su funkcije: a) oblikovanja smisla, b) integracije i c) legitimacije.

Prva funkcija političkog mita osobito je došla do izražaja u vremenu tranzicije od komunističkih diktatura prema demokraciji. Naime građani istočnoeuropskih država na samom početku tranzicije nisu poznavali čak ni osnovna pravila demokratske procedure, a nisu do kraja bili svjesni ni brojnih poteškoća u izgradnji demokracije. Zbog toga se proces demokratske tranzicije uvelike oslanjao na politički mit, koji je demokraciju proglasio neupitno dobrim, gotovo savršenim poretkom (Wolff, Wydra, 2008). To je davalo smisao društvenim i političkim promjenama. U tranzicijskim su zemljama mitski narativi funkcionirali kao svojevrсна zbirka simboličkog kapitala te su se pokazali ključnim čimbenikom postkomunističkog razumijevanja

realiteta u kojem je demokracija shvaćena kao "sveta stvar" koja će, kad jednom bude ostvarena, svim građanima omogućiti bolji život. Mit o demokraciji omogućio je da se polako prevladava strukturalni konzervativizam društva tzv. realnog, ali i samoupravnog socijalizma. Uza sve svoje iluzionističke mane taj je mit otvorio novi prostor slobode i formirao temelje za zaštitu ljudskih i građanskih prava u tranzicijskim državama. Demokratske promjene zapravo su se odvijale uz pomoć neke vrste liberalno-demokratskog političkog mita o dokazanom čarobnom svojstvu demokracije. Dakle političke okolnosti razvijale su se na suprotan način od tvrdnje prema kojoj je promjena realiteta moguća isključivo napuštanjem svakog mita. Mit se stoga pokazao važnim čimbenikom u rušenju komunističkih diktatura i procesu demokratske tranzicije. Često je služio kao ispravan ključ kojim su se mogla otvoriti vrata novog razumijevanja svijeta života. Svijeta u kojem su se rušenje komunističke diktature i demokratska tranzicija tumačili kao logično, a samim time i neizbježno povijesno kretanje. Pokazalo se da se pomoću teorije racionalnog izbora i "tvrdim" istraživačkim metodama može objasniti samo dio političkih procesa demokratske tranzicije. Naime političku zajednicu ne čine isključivo interesi, nego i vrijednosti, a ponašanje birača ne ovisi isključivo o njihovim interesima, nego i o njihovoj sklonosti određenim političkim simbolima i mitovima. Dakle da bi neka politička zajednica ili grupa stekla cjelovitu orijentaciju, potrebno joj je "sve-vremensko" sagledavanje realiteta, a to čini politički mit. On omogućuje da se reducira kompleksnost svijeta života, omogućujući na taj način integraciju političke zajednice. Politički mit svojom

pričom i ritualima oblikuje ključne simbole i vrijednosti koji omogućuju formiranje identiteta i solidarnosti u društvu te, barem na simboličkoj razini, prevladavanje različitih interesa i političkih sukoba koji su dio svakog društvenog i političkog života. Spomenuta funkcija političkog mita osobito je naglašena u komunitarističkoj političkoj teoriji. Njezini zagovornici, polazeći od osnovnih postavki političke teorije Alexisa de Tocquevillea, traže da se unatoč kulturalnim i etničkim razlikama koje postoje u svim suvremenim zapadnim društvima, oblikuje neka vrsta neupitnih temeljnih liberalno-demokratskih zajedničkih vrijednosti. To smatraju ključnom pretpostavkom koja bi omogućila da se smanji djelovanje funkcionalne dezintegracije modernih društava u kojima se gaji razmaženi individualizam koji ruši osnovu društvene solidarnosti te na taj način dovodi u pitanje i samo funkcioniranje demokracije. Demokracija je naime politički poredak koji nije održiv ako građani ne prihvaćaju neki zbir temeljnih zajedničkih vrijednosti i ako nisu međusobno solidarni. Komunitaristi tvrde da demokracija nije moguća ako svatko slijedi isključivo vlastiti interes, jer se gubi mogućnost bilo kakva moralnog vrednovanja politike. A bez moralnih kriterija koji omogućuju promišljanje o tome što je dobro za sve građane nije moguće uspostaviti političku zajednicu, a samim time ni demokratski politički poredak (Bizeul, 2000: 23). Dakle utemeljiteljski politički mit omogućuje društvenu integraciju i izgradnju društva solidarnosti u kojem se unatoč neizbježnoj konkurenciji ipak promišlja o tome što je opće dobro političke zajednice. Komunitaristički teoretičari Roberta N. Bellah (1985) i Amitai Etzioni (1995, 1997) tvrde da masovna demokracija dovodi do krize

zajedničkoga građanskog identiteta i solidarnosti, a samim time i do krize demokracije. Zbog toga na mjesto "velikog društva" čiji su članovi u neprekidnom surovom konkurentskom odnosu treba stupiti "velika zajednica" (John Dewey). Pod velikom zajednicom se ne misli na etničku zajednicu istog porijekla ili istog načina mišljenja, nego na sasvim otvorenu komunikacijsku zajednicu. No potpuno suprotno od komunikacijskih optimista, komunitaristi tvrde da "ustavni patriotizam" sam po sebi nije sposoban formirati željeni tip političke zajednice. Smatraju da se ustavni patriotizam i njegovo pozitivno djelovanje treba dopuniti jasnom i snažnom simboličkom politikom koja se temelji na djelotvornim političkim mitovima. I to ne bilo kakvim, nego onima koji potiču onakvu vrstu republikanizma koja je sposobna proizvesti potrebnu razinu društvene solidarnosti. Naime njihova je osnovna teza da je demokratski poredak moguće uspostaviti tek na osnovi solidarnosti. Demokracija je moguća tek na osnovi jasnih etičkih stavova i građanske solidarnosti koja iz njih proizlazi, u suprotnom se društvo jednostavno raspada. Očito je da politički mit ima ključnu ulogu u utemeljenju ne samo političke zajednice nego i njezinih etičkih načela, te da oblikuje i glavne vrijednosti političkog poretka. Zbog toga svaku promjenu političkog poretka neizbježno prati i promjena vladajućih političkih mitova. To je načelo bilo na djelu i u procesu uspostavljanja demokratskog poretka u državama koje su nastale nakog raspada SFRJ. Raspad jugoslavenske političke zajednice podrazumijevao je rušenje njezinih glavnih legitimacijskih mitova: a) mita o drugu Titu i b) mita partizanske borbe u kojoj se oblikovalo "bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda i narodnosti". Novi

demokratski poredak nije se mogao izgraditi na temelju starih legitimacijskih mitova. Oni su bili osnova legitimacije jedne diktature, te su bez obzira na svoj sadržaj bili nespojivi s novim demokratskim poretkom. Dakle demokracija je sama po sebi, tražeći nove izvore legitimacije, dovodila u pitanje stare političke mitove. Tražila se nova legitimacijska osnova demokratskog političkog poretka koji se polako gradio. U tome legitimacijskom procesu sama ideja demokracije postala je neka vrsta novog političkog mita, i to vrlo uspješno. Naime pokazalo se da je u postsocijalističkim europskim državama mit o demokraciji pomogao procesima demokratske tranzicije. On je uspješno izvršavao funkciju integracije građana u novu političku zajednicu, a demokratskom političkom poretku pružio je osnovu za legitimaciju. Situacija se, doduše, promijenila nakon konsolidacije demokracije, jer su tada politički mitovi preuzeli funkciju legitimiranja novouspostavljenog demokratskog poretka. Pokazalo se da je u vrijeme komunističkih diktatura mit o demokraciji imao funkciju poticanja promjena, dok je u novouspostavljenim, dobrim dijelom već konsolidiranim demokracijama dobio funkciju očuvanja postojećeg. Demokracija je naime postala neupitna vrijednost, središnji legitimacijski mit, nešto što je samo po sebi uvijek dobro. I to ono dobro koje ima potencijal stalnog usavršavanja. Dakle nezavisno od toga ima li neki politički mit funkciju rušenja ili očuvanja poretka, on se javlja kao ključni čimbenik političkog identiteta i legitimiteta neke političke zajednice. Ako neki mit ima funkciju legitimacije aktualnog političkog poretka, on nužno taj poredak stavlja u središte povijesnog iskustva te ga prikazuje kao "jedi-ni smislen", "neizbježan", "dugo željen" i

“napokon ostvaren” rezultat povijesnog kretanja.

Nema dvojbe da demokracija traži integraciju građana u svoj vrijednosni sustav. Procesi demokratske tranzicije potvrdili su da je integracija građana u političku zajednicu i demokratski poredak moguća uz pomoć onog političkog mita koji je sposoban raznolika događanja i tumačenja prošlosti povezati u jedinstvenu i smislenu priču. Ako je mit uspješno formuliran, građani kao članovi političke zajednice istovremeno su i autori priče i njezini glavni akteri. Ta značajka omogućuje mitskom narativu da uspješno obavlja funkciju integracije građana u demokratski poredak. Na taj način mitska priča omogućuje da se prevladaju svi “povijesni lomovi” koje je neka zajednica doživjela u prošlosti te da se odaberu isključivo oni povijesni događaji koji se mogu definirati kao bitna odrednica zajedničkog identiteta. Postupno se oblikuje tzv. Mi-osjećaj, koji omogućuje da svaki pojedinac sebe doživi kao pripadnika jedne specifične političke cjeline. Radi se o procesu koji se odvija dijalektičkim posredovanjem između političkih mitova, kolektivnih i pojedinačnih sjećanja, historiografije i politike, a koji potom zajedno sudjeluju u oblikovanju “povijesne svijesti”. Nedvojbeno je dakle da politički mitovi kao suoblikovatelji povijesne svijesti imaju ključnu ulogu u integraciji građana u neku novu političku zajednicu. Uloga povijesne svijesti pritom je izuzetno važna. Naime prema mišljenju Edmunda Husserla, čovjek uvijek “stoji u povijesti” i njegova je egzistencija uvijek određena svim trima dimenzijama vremena. Jasno je naime da je sadašnjost nezamisliva bez uvida u prošlost, kao i bez neke makar maglovite ideje o budućnosti. Povijest je stoga definirana kao konstitutiv-

ni dio svakodnevnog života ljudi. Tijekom života ljudi se moraju neprekidno odnositi prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, a u osnovi tog odnosa nalazi se politički mit u kojem su sabrane sve dimenzije vremena. Ne radi se isključivo o tome da se pretpostavlja kako politički mit omogućuje jedan vid pojednostavljene spoznaje, nego je još važniji uvid da je upravo mitom moguće legitimirati političko djelovanje i poredak.

Politički će mit dakle u potpunosti ispuniti svoju svrhu ako se pomoću njega može dobro komunicirati, ako se uklopi u neku zajednicu sjećanja. Svoju punu funkciju političke integracije građana ostvaruje kada pomaže oblikovanju kolektivnog i pojedinačnog identiteta (Lincoln, 1992). Mit služi da bi se formirala neka zajednička slika političke zajednice, koja ujedno predstavlja i neku posebnu zajednicu sjećanja koja mora biti različita od drugih. Na taj je način omogućeno da se “naša” slika prošlosti razlikuje od slike prošlosti koju ima neka druga politička zajednica ili neka druga politička grupa. Da se “Mi” razlikuje od “Oni”. Radi se o bitnom razlikovanju koje omogućuje da se čuva političko, a na taj način i sama demokracija. Treba naime ponovo istaknuti da je demokracija poredak čija je bitna značajka slobodno sučeljavanje pozicije i opozicije. Jednostavno, nema demokracije bez konflikta. Stoga se čini da su sve teorije o “apsolutnoj demokraciji”, “good governance”, “kozmpolitskom suverenitetu”, dakle one koje nastoje dokinuti konflikt u svojoj strukturi, potpuno apolitične, zapravo antidemokratske. Riječ je o vizijama koje žele stvoriti “svijet ‘s one strane lijevog i desnog; ‘s one strane hegemonije, ‘s one strane suvereniteta, ‘s one strane antagonizama” (Mouffe, 2005: 6). Taj tip liberalnog idealističkog promi-

šljanja suvremenih političkih fenomena zapravo želi dokinuti političko, dovodeći na taj način, treba ponovo istaknuti, u pitanje samu ideju demokracije i demokratski poredak. Demokracija je naime politički poredak koji je osmišljen zato da bi se sukobi – koji nužno postoje u svakom društvu – mogli riješiti mirnim putem. A preduvjet je mirnog rješavanja sukoba da građani postignu suglasnost o temeljnim zajedničkim vrijednostima. Upravo to omogućuje utemeljiteljski mit. Može se stoga zaključiti da je glavna zadaća utemeljiteljskog mita konstituiranje političke zajednice i samog demokratskog poretka,⁴ odnosno on ima integracijsku i legitimacijsku funkciju. Pritom nije riječ, kako smatra Eric Hobsbawm, ni o kakvoj “izmišljenoj tradiciji”. Točnijim od Hobsbawmova stava čini mi se mišljenje teoretičara naciona-

⁴ Kod većine zapadnoeuropskih nacija kao utemeljiteljski mit funkcionira neki rat kojim je nacija izborila svoju slobodu. Istraživanja na primjeru 17 europskih nacija potvrdila su da su dvije trećine svih nacionalnih mitova povezane s ratom (Flacke, 2001). U Republici Hrvatskoj funkciju utemeljiteljskog mita ima Domovinski rat, a njegovu fundamentalnu važnost potvrdio je Hrvatski državni sabor svojom *Deklaracijom o Domovinskom ratu* od 13. listopada 2000. godine. Isti odnos poštovanja prema tom povijesnom događaju iskazan je i 10. srpnja 2006. kada Hrvatski sabor donosi *Deklaraciju o Oluji*. Naravno da oko procesa donošenja i određenih formulacija postoje prijepori (Koren, 2011), ali nije sporno da su obje deklaracije dobile podršku svih važnih političkih stranka te da hrvatski građani Domovinski rat vrednuju vrlo pozitivno. Suprotno od hrvatske situacije, političko društvo u Srbiji suočava se s procesom raskakanja “osnivačkih mitova” (kosovski mit, mit o ratnim pobjedama), što usporava procese konsolidacije demokracije (Podunavac, 2006: 172).

lizma Antonya D. Smitha koji smatra da se ni nacija ni politička zajednica ne mogu oblikovati na temelju potpunih maštarija, nego moraju postojati barem neke realne povijesne činjenice na osnovi kojih se može formirati točno određena tradicija. Zaključuje da se nacionalni i politički identiteti formiraju određenim tipom tumačenja prošlosti, a ne njezinim pukim izmišljanjem (Smith, 1999). Određeno tumačenje prošlosti omogućuje samospoznaju nacije kao zajednice sjećanja i njezino oblikovanje u formi demokratskog poretka (Rennan, 1995).⁵ Radi se o kolektivnom sjećanju koje sadrži mitsku svijest i koje daleko nadilazi svako pojedinačno iskustvo. Zbog toga je proslava “Oluje”, oslobodilačke akcije Hrvatske vojske, toliko značajna za legitimitet hrvatske demokracije i države. To je temeljni demokratski legitimacijski narativ. Pokazalo se da je pretpostavka za plodan odnos između mita, političke integracije i legitimacije, njegova sposobnost dobrog komuniciranja sa sjećanjima koja se njeguju u društvu. Kako je već naglasio njemački povjesničar političkih ideja Reinhard Koselleck, “prošla budućnost” (*Vergan-*

⁵ “Jedna nacija jest jedna duša, duhovno načelo. Dvije stvari, koje su u stvarnosti jedno, tvore tu dušu, to duhovno načelo. Jedna leži u prošlosti, druga u sadašnjosti. Jedna je u zajedničkom posjedu bogatog nasljeđa sjećanja, a druga u današnjoj suglasnosti, želi da se živi zajedno, volji da se koristi svako nasljeđe koje se nepodijeljeno primilo... Nacija je... velika solidarnost koja počiva na čuvstvu žrtve koja je podnesena i koja se je i dalje spremna podnositi. Ona pretpostavlja prošlost; ona se potvrđuje u sadašnjosti kroz opipljivu činjenicu: kroz suglasnost i jasno izraženu želju da se nastavi živjeti zajedno. Egzistencija nacije je... svakodnevni plebiscit.” Izlaganje održano 1882. godine (Rennan, 1995: 56).

gene Zukunft) pomoću društvenog dijaloga utječe na "buduću prošlost". Radi se o stalnom dijalektičkom procesu spoznavanja u kojem ne postoje jasne i čvrste granice između laika i stručnjaka, između znanosti i života, nego se one nadopunjavaju u međusobnom dijalogu. Taj dijalog omogućuje političkom mitu da živi u sadašnjosti, a upravo iz toga izvire snaga mitskog pripovijedanja koja mu omogućuje da sudjeluje u procesu legitimacije demokratskog političkog poretka. Osim toga, demokracija traži da građani budu patrioti, a patriotizma nema bez nekog političkog mita. Patriotizam kao pretpostavku demokracije u svojoj je političkoj teoriji jasno formulirao kanadski filozof Charles Taylor (1992, 1993). On smatra da je patriotizam ključna građanska vrlina koja omogućuje zajednički život građana i izgradnju demokratskog političkog poretka. Taylor želi definirati patriotizam podjednako daleko i od egoističkog individualizma i od altruističkog kolektivismu, te ga određuje kao prihvaćanje temeljnih zajedničkih vrijednosti neke političke zajednice od strane njezinih građana. Smatra da demokratske vrijednosti trebaju postati dio identiteta svakog pojedinca. Kritizirajući ekonomske teorije demokracije, tvrdi da se demokracija ne može izjednačiti sa sustavom jednakih šansi koji svakom omogućuje da se probije u životu i da bude "uspješan". Ako se demokracija svede isključivo na načelo uspješnosti, na neku vrstu "outputa", onda su otuđenje građana od demokracije i delegitimacija njezinih institucija neizbježni. Demokracija, prema Taylorovu mišljenju, mora u sebi uključivati i neke moralne vrijednosti koje dijele svi građani, jer će tek tada oni željeti participirati u političkom životu. Da bi se to postiglo, potrebno je pomoću poli-

tičkog mita i određenog preoblikovanja njegovih ključnih poruka u rituale formirati konsenzus o temeljnim demokratskim vrijednostima. To je dakle funkcija mitova i iz njih izvedene simboličke politike. No isto se tako čini nedvojbenim da simbolički tip političkog djelovanja nije usmjeren isključivo na manipulaciju i kontrolu nad masama, kako to tvrdi Murray Edelman (1976). Njegova teorija naime pretpostavlja racionalnost elita i iracionalnost masa. Međutim, povijest uvjerljivo demantira takvo tumačenje. Već i površan uvid u povijesna zbivanja pokazuje da su ona vrlo bogata primjerima simboličke manipulacije od strane elita, ali i suprotnim primjerima, koji pokazuju da je simbolička politika služila za formiranje pozitivne energije građana i na taj način poticala demokratske procese. Štoviše, politički mitovi i simboli središnji su čimbenik demokratske političke kulture. Treba se prisjetiti političko-simboličke uloge donošenja američke Deklaracije o nezavisnosti ili Francuske građanske revolucije za legitimaciju demokracije u SAD-u i Francuskoj. Nedvojbeno je da su u tim državama legitimacijski narativi vezani upravo uz te povijesne događaje te da oni imaju vrlo važnu legitimacijsku funkciju. To su američki i francuski utemeljiteljski politički mitovi koji su u procesu republikanizacije postali opće dobro tih političkih zajednica. Oni čine simboličku okosnicu oko koje je oblikovan konsenzus o ključnim vrijednostima američke i francuske demokracije. Treba istaknuti da to ne znači da je isključeno svako kritičko propitivanje demokracije, nego da se polazi od stava da se prilikom kritiziranja uvijek treba paziti da se ne negiraju temeljne, humane vrijednosti demokracije. Liberalno-demokratska politička teorija stoga jasno

ističe da je prostor kritike ograničen nužnim prihvaćanjem temeljnih ideja koje se smatraju neupitnim dobrom svakog demokratskog poretka. Funkcija je političkog mita da nas potakne da prihvatimo ključne demokratske vrijednosti. Najprije “zakonima srca”, a zatim, u procesu političke socijalizacije, i “zakonima uma”. Riječ je o danas već klasičnoj postavci prema kojoj bez političkih mitova i simbola nema ni građanskih demokratskih vrlina. Naime demokracija nije samo puka prazna forma političke vladavine koju je moguće ispuniti bilo kakvim sadržajem, kako je to smatrao Carl Schmitt, nego vladavina koja se temelji na jasnim vrijednostima koje u svojem središtu imaju slobodu i dobar život pojedinca i građana. Njezin legitimitet ovisi o tome koliko dobro političke institucije omogućuju da se te vrijednosti poštuju. Percepcija o djelotvornosti demokracije ne zavisi isključivo od realne politike, nego i od načina njezina simboličkog uprizorenja. Simboličku

snagu političkog mita prizivaju sami građani. To proizlazi iz ljudske potrebe da se u komplicirani svijet politike unese neki smisao i red, da se izvrši odabir među cijelim nizom informacija kojima su građani neprekidno zasipani te da se odredi što je od svega toga bitno za njihov politički život. Treba zaključiti da politički mitovi omogućuju da se premosti jaz između individualnog i kolektivnog te da se efikasno oblikuje politička zajednica. Oni dakle imaju objedinjujuću ulogu koja građanima pruža sigurnost jasnih moralnih vrijednosti na kojima počiva demokratski politički poredak, te omogućuju oblikovanje građanske solidarnosti i jednakosti. Djeluju kao kodovi smisla koji omogućuju da se suprotstavljene političke strane međusobno prepoznaju kao pripadnici iste političke zajednice, kao oni koji dijele zajednički simbolički prostor. Zbog toga ne može biti demokratskog poretka bez nekog utemeljiteljskog političkog mita.

LITERATURA

- Barner, W., Detken, A., Wesche, J. (2003) *Texte zur modernen Mythentheorie*. Stuttgart: Reclam.
- Bellah, R. N. (1985) *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California.
- Bizeul, Y. (2000) *Politische Mythen und Rituale in Deutschland, Frankreich und Polen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Blumberg, H. (1979) *Arbeit am Mythos*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Buschmann, N., Langewische, D. (2003) *Der Krieg in den Gründungsmythen europäischer Nationen und der USA*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Cassirer, E. (1985) *Filozofija simboličkih oblika*. Novi Sad: Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada.
- Dörner, A. (1995) *Politischer Mythos und symbolische Politik. Der Hermann-Mythos. Zur Entstehung des Nationalbewußtseins der Deutschen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

- Edelman, M. (1976) *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana/Chicago: University of Illinois Press.
- Etzioni, A. (1995) *Die Entdeckung des Gemeinwesens. Ansprüche, Verantwortlichkeiten und das Programm des Kommunitarismus*. Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag.
- Etzioni, A. (1997) *Die Verantwortungsgesellschaft. Individualismus und Moral in der heutigen Demokratie*. Frankfurt am Main: Campus.
- Flacke, M. (2001) *Mythen der Nationen: ein europäisches Panorama*. München/Berlin: Koehler & Amelang.
- Flood, G. C. (1996) *Political Myth. A theoretical introduction*. London/New York: Routledge.
- Friedrich, C. J. (1963) *Man and His Government: An Empirical Theory of Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Koren, S. (2011) "Korisna prošlost"? *Ratovi devedesetih u deklaracijama Hrvatskog sabora*. U: T. Cipek (ur.), *Kultura sjećanja: 1991. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*. Zagreb: Disput.
- Krastev, I. (2012) Europe's Democracy Paradox. *Transit online*, http://www.iwm.at/index.php?option=com_content&task=view&id=620&Itemid=231 (pristupljeno 10. lipnja 2012).
- Langewische, D. (2003) *Liberalismus und Sozialismus: Gesellschaftsbilder – Zukunftsvisionen – Bildungskonzeptionen*, Bonn: Dietz.
- Lincoln, B. (1992) *Discourse and the Construction of Society. Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Marichano, A. (2011) *Constitutional Mythologies. New Perspectives on Controlling the State*. New York/Dordrecht/Heidelberg/London: Springer.
- Marx, K. (1963) *Osamnaesti Brumaire Luja Bonaparta*. U: Marx-Engels-Lenin: Izabrana djela u deset knjiga. Zagreb: Naprijed.
- Mouffe, Ch. (2005) *On the Political*. London/New York: Routledge.
- Münckler, H. (2009) *Deutschen und ihren Mythen*. Berlin: Rowohlt.
- Platon (2009) *Država*. Zagreb: Naklada Juričić.
- Podunavac, M. (2006) *Poredak, konstitucionalizam, demokratija*. Beograd: Čigoja štampa.
- Rennan, E. (1995) *Was ist eine Nation? Und andere politische Schriften*. Beč: Folio-Verlag.
- Rodin, D. (2010) Demokratizacija demokracije. *Anali Hrvatskog politološkog društva* 7 (1): 247-251.
- Schmitt, C. (1994) *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf* (1921). Berlin: Duncker&Humblot.
- Smith, D. A. (1999) *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sorel, G. (1980) *Revolucija i nasilje*. Zagreb: Globus.
- Speth, R. (2000) *Nation und Revolution. Politische Mythen im 19. Jahrhundert*. Opladen: Verlag Leske + Budrich.
- Taylor, Ch. (1992) Wieviel Gemeinschaft braucht die Demokratie? *Transit* 5 (Winter) 5-21.
- Taylor, Ch. (1994) *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.
- Wolff, A., Wydra, H. (2008) *Democracy and Myth in Russia and Eastern Europe*. London/New York: Routledge.
- Žirarde, R. (2000) *Politički mitovi i mitologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.

The Function of the Political Myth. On the Usefulness of the Mythical for Democracy

SUMMARY The text, by means of an analysis of diverse definitions of the myth and symbolic politics in contemporary political theories, ranging from Marx's, Cassirer's, Friedrich's, to Edelman's theory, outlines the role of the political myth in the formation of the contemporary political community. By presenting the main features of the communitarian theory, the paper points to the function of the political myth in shaping the meaning, as well as in the integration and legitimatization of the contemporary democratic polity.

KEYWORDS democracy, political myth, founding myth, constitution of a democratic community, fundamental values of a political community